

Концептуальні підходи до організації соціальної роботи в територіальній громаді в Україні

Соціальна робота в громаді в Україні пройшла декілька важливих етапів у своєму становленні і розвитку. На основі аналізу праць вітчизняних дослідників О. Безпалько¹⁷⁸(Безпалько, О., 2005, 18-27) здійснила ретроспективний огляд розвитку соціальної роботи в громаді в Україні, відповідно до якого можна виокремити такі важливі етапи:

- період Київської Русі (кінець IX – середина XIII століття) – існування первинних, землеробських громад – люди об'єднувалися з власної волі, переслідуючи власні інтереси;
- XVI-XVII століття – період діяльність братств – міщани об'єднувалися задля вирішення власних проблем, здійснення просвітницької та філантропічної діяльності;
- XV-XIX століття – період існування селянських громад – селяни гуртувалися задля взаємодопомоги, соціальної підтримки бідних та знедолених; громада опікувалася школою, церквою, медициною, убогими та сиротами;
- друга половина XIX – початок XX століття – період створення громадських організацій, гуртків, які називалися «Громадами» - прогресивна інтелігенція об'єднувала зусилля задля здійснення просвітницької, видавничої діяльності, сприяння моральному і матеріальному розвитку людей, соціальній підтримці соціально незахищених верств населення в межах територіальної громади;
- 60-80-ті роки XX століття – період організації соціально-виховної роботи з дітьми і молоддю за місцем їхнього проживання, діяльність клубів за інтересами, гуртків;
- 90-ті роки XX століття – період становлення соціальної роботи як професії, розвиток соціальних служб, установ та організацій, які надають різного роду послуги дітям, молоді і сім'ям на місцевому рівні.

Початок XXI століття є новим етапом у процесі становлення соціальної роботи в громаді. Децентралізація, створення ОТГ покладають вирішення значної частки питань, в тому числі і у сфері соціального захисту населення, на ОТГ. У зв'язку із цим змінюється базові підходи до розуміння суті самого поняття «соціальна робота в громаді», розширюється функціональне поле та рольовий репертуар фахівця, що працює у сфері надання соціальних послуг «на місцях».

Сучасний період характеризується розвитком соціальної роботи в ОТГ, що передбачає створення та діяльність різноманітних соціальних служб, установ чи організацій державної та недержавної форм власності, що надають різного роду соціальні послуги цільовим категоріям населення. Сама соціальна робота в територіальній громаді має локальний характер і обмежується географічно

¹⁷⁸ Безпалько, О. В. (2005). Соціальна робота в громаді. Київ: Центр навчальної літератури, 18-27

кордонами громади, спрямована в першу чергу на активізацію населення задля розвитку громади та покращення умов життєдіяльності в ній.

На переформатуванні основних підходів до розуміння соціальної роботи в громаді як професійної діяльності та побудови нової парадигми соціальної роботи як сфери надання соціальних послуг компетентними фахівцями диференційовано та адресно залежно від потреб об'єкта на різних рівнях (мікро, мезо та макро) та різним категоріям клієнтів наголошують українські (О. Безпалько, Д. Лиховід, І. Лисенко, Т. Семігіна, та інші) та зарубіжні (Д. Дастін, К. Лаенс, Дж. Фук та інші) науковці в останні роки¹⁷⁹ (Слозанська, Г., 2016, 113-118).

Згідно Наказу Міністерства соціальної політики України «Методичні рекомендації щодо діяльності об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей» соціальна робота в територіальній громаді в Україні, як уже зазначалося, зводиться до надання різного роду соціальних послуг за місцем проживання клієнта¹⁸⁰ (Наказ М.С.П. У., 2016). Варто зазначити, що у науковій літературі поняття «соціальні послуги» трактується по-різному. Зокрема, в енциклопедії «Британіка» «соціальні послуги» (social service) визначаються, як будь-які послуги, що надаються як державними, так і громадськими організаціями, приватними підприємцями вразливим категоріям осіб з метою покращення умов їхнього існування, тобто,

«соціальні послуги» зводяться до соціального обслуговування, яке входить в юрисдикцію соціальної роботи¹⁸¹ (Social service., 2012).

Соціальні послуги не виділені в окрему категорію в «Енциклопедії урядування». Проте разом із наданням матеріальної допомоги соціальні послуги є складовими системи соціального захисту населення¹⁸² (Encyclopedia of governance, 2007, 1019).

Соціальні послуги спрямовані, в першу чергу, на вирішення проблем і задоволення потреб окремої особи, конкретної цільової аудиторії, групи осіб, які перебувають в СЖО і не можуть самостійно їх подолати^{183; 184; 185; 186} (Белевцова, Я., 2011, 5; Гафарова, К., 2011, 3; Литвиненко, В., 2012; Чміленко, Г., 2005, 11) і надаються уповноваженими законом суб'єктами (В. Литвиненко, Б. Сташків)^{187; 185; 188} (Литвиненко, В., 2012; Сташків, Б., 2005, 76-79) з метою

¹⁷⁹Слозанська, Г. І. (2016). Діяльність фахівця із соціальної роботи з надання соціальних послуг населенню у територіальній громаді. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. К.: Університет «Україна», (12). 113-118.

¹⁸⁰ Наказ М. С. П. У. (2016). Методичні рекомендації щодо діяльності об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей. [Електронний ресурс]. *Режим доступу*: <http://www.msp.gov.ua/timeline/Decentralizaciya-vladi-.html>.

¹⁸¹ Social service : Electronic Resource. *Britannica Online Encyclopedia : website*. (2012). [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/551426/social-service>.

¹⁸² Encyclopedia of governance: in 2 volumes / [Mark Bevir (Ed.) et al.]. (2007). *London : SAGE Publications Ltd.* (1),1028. ¹⁸³ Белевцова, Я. С. (2011). Механізм підвищення якості соціальних послуг на рівні місцевих органів влади : *автореф. дис. канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02. Харків. регіон. ін-т держ. упр. НАДУ при Президентіві України*. Х., 20.

¹⁸⁴ Гафарова, К. Е. (2011). Глобальна трансформація системи соціальних послуг: *автореф. дис. канд. екон. наук : спец. 08.00.02. К., ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана»*, 20.

¹⁸⁵ Литвиненко, В. М. (2012). Соціальні послуги у сфері соціального захисту населення: *автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.05. Харківський нац. ун-т внутр. справ. Харків*, 20.

¹⁸⁶ Чміленко, Г. М. (2005). Адміністративні послуги в Україні. *Юрид. вісн.* (2), 86-93.

¹⁸⁷ Литвиненко, В. М. (2012). Соціальні послуги у сфері соціального захисту населення: *автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.05. Харківський нац. ун-т внутр. справ. Харків*, 20.

відтворення або покращення умов життєдіяльності таких осіб, повернення їх до повноцінного існування (Я. Белевцова, Н. Кривоконь)¹⁸⁹; ¹⁹⁰ (Белевцова, Я., 2011, 5; Кривоконь, Н., 2011, 148-155) шляхом усунення або максимального зменшення негативного впливу на об'єктів (В. Литвиненко)¹⁹¹ (Литвиненко, В., 2012) та спонукання їх до наснаження, набуття та отримання нового досвіду (Н. Кривоконь)¹⁹² (Кривоконь, Н., 2011, 154).

На економічній значущості соціальних послуг наполягає К. Гафарова¹⁹³ (Гафарова, К., 2011, 3) та О. Черниш¹⁹⁴ (Черниш, О., 2006). Науковці переконані, що соціальні послуги задовольняють «людські потреби соціального характеру через корисний ефект нематеріальної форми і надаються на безоплатній або комерційній основі на національному, наднаціональному рівнях»¹⁹⁵ (Гафарова, К., 2011., 3), що призводить до покращення якості життя їх отримувачів та суспільства в цілому¹⁹⁶ (Черниш, О., 2006.).

К. Дубич під «соціальними послугами» розуміє «сукупність заходів, що спільно формуються та вживаються органами державної влади, фізичними особами та недержавними організаціями, спрямованих на пом'якшення або подолання складних життєвих обставин, соціального становища окремих осіб чи груп населення та повернення їх до повноцінної життєдіяльності»¹⁹⁷ (Дубич, К., 2015, с. 53).

Згідно Закону України «Про соціальні послуги» (2003 р.), соціальні послуги – комплекс заходів з надання допомоги особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, з метою розв'язання їхніх життєвих проблем¹⁹⁸ (України, З., 2003, 358). У тому ж законі зазначено, що складні життєві обставини (СЖО) – це обставини, спричинені інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним становищем, життєвими звичками і способом життя, внаслідок яких особа частково або повністю не має (не набула або втратила) здатності чи можливості самостійно

¹⁸⁸ Сташків, Б. І. (2005). Соціальне обслуговування у системі соціального забезпечення : правові питання. *Право України : Юрид. журнал.* (1), 76-79.

¹⁸⁹ Белевцова, Я. С. (2011). Механізм підвищення якості соціальних послуг на рівні місцевих органів влади : *автореф. дис. .... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02. Харків. регіон. ін-т держ. упр. НАДУ при Президентіві України.* Х., 20.

¹⁹⁰ Кривоконь, Н. І. (2011). Міждисциплінарний зміст поняття «Соціальні послуги». Пробл. заг. та пед. психології : зб. наук. пр. (13) 6, 148-155.

¹⁹¹ Литвиненко, В. М. (2012). Соціальні послуги у сфері соціального захисту населення: *автореф. дис. .... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05.* Харківський нац. ун-т внутр. справ. Харків, 20.

¹⁹² Кривоконь, Н. І. (2011). Міждисциплінарний зміст поняття «Соціальні послуги». Пробл. заг. та пед. психології : зб. наук. пр. (13) 6, 148-155.

¹⁹³ Гафарова, К. Е. (2011). Глобальна трансформація системи соціальних послуг: *автореф. дис. .... канд. екон. наук : спец. 08.00.02.* К., ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана», 20.

¹⁹⁴ Черниш, О. І. (2006). Теоретико-методологічні засади формування нових механізмів державного регулювання в сфері соціально значимих послуг : *автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02.* Донец. держ. ун-т упр. Донецьк, б. в., 39.

¹⁹⁵ Гафарова, К. Е. (2011). Глобальна трансформація системи соціальних послуг: *автореф. дис. .... канд. екон. наук : спец. 08.00.02.* К., ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана», 20.

¹⁹⁶ Черниш, О. І. (2006). Теоретико-методологічні засади формування нових механізмів державного регулювання в сфері соціально значимих послуг : *автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02.* Донец. держ. ун-т упр. Донецьк, б. в., 39.

¹⁹⁷ Дубич, К. В. (2015). *Механізми державного управління системою надання соціальних послуг* (Doctoral dissertation, Національної академії державного управління при Президентіві України).

¹⁹⁸ України, З. (2003). Про соціальні послуги. *Із змінами та доповненнями. Відомості Верховної Ради,* (45), 358.

підключатися про особисте (сімейне) життя та брати участь у суспільному житті¹⁹⁹ (України, З., 2003, 358).

Одже, виходячи із поданих вище джерел, під «соціальними послугами» ми розуміємо послуги, що надаються з метою задоволення потреб та вирішення проблем осіб/груп, що перебувають в СЖО згідно державних зобов'язань і гарантій, регламентованих та визначених нормативно-правовими актами. Соціальні послуги надаються відповідними органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, які отримали від держави відповідні повноваження та взяли на себе відповідальність за ефективність, якість та вчасність їх надання; повноваження щодо надання таких послуг відповідно до встановлених державних стандартів можуть бути делеговані від органів державної влади, державних організацій до недержавних (суб'єктам підприємницької діяльності, громадським та благодійним організаціям та ін.) у порядку, визначеному чинними нормативно-правовими актами.

Варто зазначити, що у соціальній роботі поняття «соціальні послуги» характеризують, як:

- загальний принцип, механізм фінансування соціальної сфери;
- технологію соціальної роботи, реалізація якої передбачає вирішення проблем клієнтів;
- заходи, спрямовані на боротьбу із бідністю.

До основних видів соціальних послуг, що гарантуються державою, згідно із Законом України «Про соціальна послуги»²⁰⁰ вище (України, З., 2003) відносять: соціально-побутові, психологічні, соціально-педагогічні, соціально-медичні, соціально-економічні, юридичні, інформаційні послуги, послуги з працевлаштування та інші соціальні послуги. До основних форм надання соціальних послуг, згідно Закону України «Про соціальні послуги» вище (України, З., 2003), можна належать:

матеріальна допомога – надається особам, які перебувають в СЖО у вигляді грошової або натуральної допомоги;

соціальне обслуговування, яке здійснюється: за місцем проживання особи; у стаціонарних установах або закладах інтернатного типу; у реабілітаційних центрах; у закладах денного, тимчасового або стаціонарного перебування; у територіальних центрах соціального обслуговування та закладах із соціальної підтримки населення.

За способом надання соціальні послуги поділяють на:

базові (соціальні послуги, що надаються на постійній або систематичній основі і не передбачають комплексної допомоги: консультування, інформування, представництво інтересів, надання притулку тощо);

комплексні (соціальні послуги, що передбачають комплексну допомогу: соціальний супровід, соціальна адаптація, реабілітація, інтеграція, реінтеграція, кризове втручання, догляд, підтримане проживання);

технічні (соціальні послуги, що передбачають надання натуральної допомоги: засобів гігієни, продуктів харчування, одягу, взуття, транспортні послуги тощо);

---

¹⁹⁹ Там само.

²⁰⁰ України, З. (2003). Про соціальні послуги. *Із змінами та доповненнями. Відомості Верховної Ради*, (45), 358.

екстрені (соціальні послуги, що передбачають екстрене втручання в ситуацію, що склалася²⁰¹ (Дубич, К., 2015, 53).

Залежно від терміну надання виділяють: постійні (послуги, що надаються нерідше 1 разу на місяць більше 1 року), тимчасові (не менше 1 разу на місяць до 1 року) та разові (мають разовий характер) соціальні послуги²⁰² (Дубич, К., 2015., 53). У Додатку А подано перелік основних соціальних послуг, що гарантуються державою, як такі, що можуть отримувати громадяни України за відповідних підстав. Водночас слід відмітити, що згідно Закону України «Про соціальні послуги» іноземці та особи без громадянства, які проживають в Україні на законних підставах, також мають право на отримання низки соціальних послуг²⁰³

(України, З., 2003).

На законодавчому рівні визначено, що соціальні послуги можуть надаватися як на безоплатній, так і на платній основі²⁰⁴ (України, З., 2003). На безоплатних засадах послуги надаються державними та недержавними провайдерами таким категоріям населення: особам похилого віку; особам із інвалідністю; особам, які втратили/тимчасово втратили роботу у зв'язку із хворобою, травмою на виробництві; особам, які перебувають в СЖО у зв'язку із безробіттям, бездомністю, катастрофами, стихійним лихом, збройними та міжетнічними конфліктами; дітям і молоді, які перебувають в СЖО у зв'язку із інвалідністю, сирітством, безпритульністю, малозабезпеченістю, жорстоким поведінням усім'ї, хворобою тощо²⁰⁵ (України, З., 2003).

Надання платних послуг передбачене для осіб літнього віку, осіб із інвалідністю, хворобою, що не здатні до самообслуговування і мають рідних; осіб, які перебувають у СЖО у зв'язку із безробіттям, бездомністю, катастрофами, стихійним лихом, збройними та міжетнічними конфліктами, біженцям, не громадянам України, які проживають в Україні на законних підставах і мають можливість оплачувати такі послуги²⁰⁶ (України, З., 2003).

Основними принципами, яких варто дотримуватися при надання соціальних послуг, є принципи: адресності, індивідуального підходу, доступності, відкритості, добровільності, гуманності, комплексності, ефективності, законності, соціальної справедливості, конфіденційності, дотримання державних стандартів надання соціальних послуг, професійної етики²⁰⁷ (України, З., 2003).

Узагальнюючи вище зазначене, підсумуємо: соціальні послуги є не результатом діяльності, а самою діяльністю соціальних служб, установ та організацій щодо вирішення проблем або задоволення потреб осіб/груп, які перебувають в СЖО і не можуть самостійно їх вирішити. Вони можуть надаватися як державними, так і громадськими організаціями, приватними підприємцями на платних або безоплатних засадах згідно чинного законодавства і відповідно до державних стандартів.

²⁰¹ Дубич, К. В. (2015). *Механізми державного управління системою надання соціальних послуг* (Doctoral dissertation, Національної академії державного управління при Президентіві України).

²⁰² Там само. ²⁰³ Там само. ²⁰⁴ Там само.

²⁰⁵ Там само.

²⁰⁶ Там само.

²⁰⁷ Там само.

В Україні гарантом надання соціальних послуг є держава, тоді як в демократичних країнах світу держава лише бере на себе зобов'язання створити сприятливі правові умови для надання соціальних послуг, а її рівноправними партнерами у вирішенні соціальних питань виступають бізнес та громадянське суспільство. Держава, за кордоном (Велика Британія, Німеччина, США), забезпечує значну частину фінансування самих соціальних послуг, а також громадських організацій, що залучені до надання соціальних послуг населенню²⁰⁸ (Кравченко, М., 2014). Згідно Закону України «Про соціальні послуги»²⁰⁹ (України, З., 2003), в Україні держава регулює і фінансує систему надання соціальних послуг; проте вже є певні зрушення і в процесі залучення громадських організацій, приватних підприємців до надання соціальних послуг тим, хто цього потребує.

Останніми роками (2012-2017рр.) в Україні відбувається процес децентралізації соціальних послуг, що передбачає імплементацію нової моделі надання соціальних послуг в рамках трикутника соціального партнерства

«держава – громада – центри надання соціальних послуг» (рис. 1.2.).

Рисунок 1.2. Модель надання соціальних послуг в ОТГ.

Цей механізм забезпечує надання якісних та доступних соціальних послуг тим, хто цього потребує через створення нових чи залучення діючих соціальних агентств державної чи недержавної форм власності. Диверсифікація ринку соціальних послуг, поява нових провайдерів, упровадження соціального замовлення соціальних послуг, залучення недержавного сектора у сферу надання соціальних послуг, на нашу думку, дасть можливість підвищити якість соціальних послуг та оцінити їх реальний вплив на зміни, покращення умов життєдіяльності окремих споживачів та суспільства в цілому. Децентралізація соціальних послуг із перспективою їх надання на рівні ОТГ, забезпечення

²⁰⁸ Кравченко, М. В. (2014). Механізми децентралізації соціальних послуг в Україні. *Демократичне врядування*, (14).

²⁰⁹ України, З. (2003). Про соціальні послуги. *Із змінами та доповненнями. Відомості Верховної Ради*, (45), 358.

реалізації ефективного механізму надання соціальних послуг за місцем проживання клієнта дозволить максимально охопити послугами найбільш уразливі категорії населення, здійснювати раннє виявлення тих, хто опинився в СЖО та своєчасно надавати їм необхідну допомогу.

Боротьба за клієнта дасть поштовх до модернізації діючих соціальних агентств, залучення додаткового фінансування із альтернативних джерел, переосмислення процесу надання соціальних послуг та розширення їх спектру, планування процесу надання соціальних послуг з орієнтацією на потреби та інтереси клієнтів конкретної ОТГ.

Згідно чинного законодавства в сучасних умовах надання соціальних послуг на рівні ОТГ здійснюється комунальними та недержавними суб'єктами, що розміщені в ОТГ або на території суміжної ОТГ шляхом налагодження партнерського співробітництва або замовлення соціальних послуг²¹⁰ (Наказ М. С. П. У., 2017). Суб'єкти надання соціальних послуг зобов'язані здійснювати оцінку потреб громади, планування, замовлення соціальних послуг та інформування населення про послуги, моніторинг, контроль та оцінку їх якості²¹¹ (Наказ М. С. П. У., 2017).

Головними дійовими особами в ОТГ у сфері надання соціальних послуг є фахівці із соціальної роботи, представники державних органів влади, недержавного сектора (релігійних організацій, благодійних фондів тощо), експерти та члени громади. Останні відіграють домінуючу роль, так як соціальна робота в громаді спрямована на самоактуалізацію членів громади, їх самовдосконалення та розвиток через участь у різноманітних колективних заходах²¹² (Twelvetrees, A., 1991, 1). Тоді як фахівці із соціальної роботи здійснюють регулювання, стимулювання соціальних ініціатив мешканців громади²¹³ (Пей, І., 1997, 51-54); працюють над розробкою та реалізацією соціальних програм і проєктів, спрямованих на задоволення потреб і вирішення проблем жителів громади; налагоджують партнерську взаємодію із державними органами влади різних рівнів, різними вузькоспеціалізованими соціальними службами, установами та організаціями державної чи недержавної форм власності, із різними структурами, групами всередині громади задля ефективної роботи в напрямку покращення життєдіяльності населення²¹⁴ (Гилберт, Я., & Спехт, Г., 1994, 250-251).

В Україні згідно чинного законодавства²¹⁵; ²¹⁶ (Наказ М. С. П. У., 2016; Наказ М. С. П. У., 2017), фахівці з соціальної роботи зобов'язуються надавати

²¹⁰Наказ М. С. П. У. (2017). Методичні рекомендації щодо діяльності об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей. [Електронний ресурс]. *Режим доступу:* <http://www.msp.gov.ua/timeline/Decentralizaciya-vladi.html>.

²¹¹ Тем само.

²¹²Twelvetrees, A. (1991). *Community Work*. London: Macmillan.

²¹³Пей, І. М. (1997). Сообщество как основа социальной политики и социального действия. *Взаимосвязь социальной работы и социальной политики*. М.: Аспект Пресс, 51-54.

²¹⁴Гилберт, Я., & Спехт, Г. (1994). Социальное планирование и организация в местных общинах. *Энциклопедия социальной работы*. М., (3)3, 250-251.

²¹⁵Наказ М. С. П. У. (2016). Методичні рекомендації щодо виконання власних (самоврядних) повноважень об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення. [Електронний ресурс]. *Режим доступу:* <http://rda.if.ua/images/news/Files/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%00%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%B7%20%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BD%00>

громадянам, які перебувають в СЖО, такі соціальні послуги на рівні ОТГ: консультування, інформування, оцінку потреб членів ОТГ у соціальних послугах, соціальний супровід, соціальну профілактику, соціальну адаптацію, соціальну реінтеграцію, соціальну реабілітацію, кризове та екстрене втручання, направлення до установ із соціального обслуговування, надання притулку, догляд вдома, паліативного догляд вдома, денний догляд, підтримане проживання, представництво інтересів, влаштування до сімейних форм виховання.

Надання соціальних послуг в ОТГ ґрунтується на застосуванні таких провідних принципів та підходів:

холістичного підходу – передбачає ставлення до усіх споживачів соціальних послуг як до особистостей із різними фізіологічними, когнітивними, особистісними та іншими потребами і проблемами;

неперервного догляду – надання соціальних послуг із урахуванням вікових потреб отримувачів та протягом усього життя²¹⁷ (Кравченко, Р., 2001);

орієнтації на потреби клієнта – планування і замовлення соціальних послуг відповідно потреб клієнтів та їх надання за місцем проживання реципієнтів;

деінституалізація соціальних послуг – реінтеграція та адаптація споживачів соціальних послуг у родинному середовищі, місці їхнього проживання, у соціальних службах в ОТГ²¹⁸; ²¹⁹; ²²⁰ (Кравченко, Р., 2001; Рамон, Ш., 2000, 8;

Barker, R., 1995, 93);

нормалізації та інтеграції у суспільство – популяризація повноцінного життя у спільноті, за умови повної інтеграції у суспільство²²¹; ²²² (Рамон, Ш., 2000, 16; Лаврова, Д., 1998, 5-8);

дестигматизації – сприйняття клієнта таким, яким він є, з усіма його особливостями, з повагою до його честі та гідності, боротьба зі стигмами, що панують у суспільстві²²³ (Басенко, О., 2001, 57-58);

доступності соціальних послуг – максимальне наближення надання соціальних послуг до місця проживання клієнта²²⁴ (Семігіна, Т., 2001).

Отже, можна стверджувати, що соціальна робота в громаді в Україні пройшла довгий період свого розвитку, проте як професійний вид діяльності утвердилася

В0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D1%8C%20%D0%9E%D0%A2%D0%93%20%D1%83%20%D1%81%D1%84%D0%B5%D1%80%D1%96%20%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83.pdf

²¹⁶Наказ М. С. П. У. (2017). Методичні рекомендації щодо діяльності об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей. [Електронний ресурс]. *Режим доступу:* <http://www.msp.gov.ua/timeline/Decentralizaciya-vladi-.html>.

²¹⁷Кравченко, Р. І. (2001). Соціальна робота з розумово відсталими. К.: Віпол, 90. ²¹⁸Кравченко, Р. І. (2001). Соціальна робота з розумово відсталими. К.: Віпол, 90. ²¹⁹Barker, R. (1995). *The Social Work Dictionary*. Washington: NASW Press, 93.

²²⁰Рамон, Ш. (2000). Західна і Східна Європа: соціальна політика і соціальна робота. *Соціальна робота в Україні: перші кроки*. К.: КМ Академія, 8.

²²¹Рамон, Ш. (2000). Західна і Східна Європа: соціальна політика і соціальна робота. *Соціальна робота в Україні: перші кроки*. К.: КМ Академія, 8.

²²²Лаврова, Д. І. (1998). Современная концепция инвалидности. Медико-социальная экспертиза и реабилитация. (2). 5-8.

²²³Басенко, О. (2001). Проблеми трудової реабілітації та соціального функціонування молодих людей з інтелектуальною недостатністю. *Соціальна політика і соціальна робота*. (3), 57-58.

²²⁴Семігіна, Т. В. (2001). Введення у соціальну роботу: навчальний посібник. К.: Фенікс, 20.

лише на початку XXI століття. Курс на децентралізацію, деінституалізацію соціальних послуг дав стрімкий поштовх для становлення соціальної роботи в територіальній громаді, яка зводиться до надання різного роду соціальних послуг кваліфікованими фахівцями з соціальної роботи усім громадам, хто цього потребує з метою вирішення соціальних послуг та задоволення суспільних потреб, зміни чи покращення умов життєдіяльності як окремих жителів громади, так і суспільства в цілому.

Проблема організації соціальної роботи на локальному рівні та діяльності відповідних фахівців представлена у численних наукових, методичних, навчальних джерелах зарубіжних та вітчизняних дослідників, опублікованих у різного роду наукових працях, виступах на конференціях, підкріплена нормативно-правовими актами та дериктивними документами на державному та локальному рівнях.

Подано трактування основних понять дослідження «громада», «територіальна громада», «об'єднана територіальна громада», «робота в громаді», «соціальна робота в громаді» та «соціальна робота в територіальній громаді», запропоновані науковцями, які представляють різні науково-практичні галузі, зокрема історію, соціологію, державотворення, соціальну роботу, соціальну педагогіку тощо. Встановлено, що серед дослідників немає єдиної думки щодо визначення ключових понять. Немає і єдиного розуміння соціальної роботи в територіальній громаді, становлення якої є актуальним для України в умовах децентралізації. Тому, нами запропоновано авторське тлумачення означено поняття, яке визначається як рівень соціальної роботи, на якому здійснюється інтервенційна діяльність соціального працівника з метою вирішення соціальних проблем, задоволення потреб, розвитку самої громади та її членів.

У контексті здійснюваного дослідження виокремлено та схарактеризовано основні етапи становлення соціальної роботи в громаді за кордоном та в Україні; визначено концептуальні ідеї, які мали вплив на її формування. З'ясовано, що соціальна робота в територіальній громаді в Україні у XXI столітті зводиться до процесу організації та надання різного роду соціальних послуг на локальному рівні, за місцем проживання клієнта. Висвітлено основні підходи до трактування поняття «соціальні послуги», види, способи, провідні принципи і підходи їх надання.